mgr Ewelina Grycan-Ferenz

SYTUACJA PROCESOWA POKRZYWDZONEGO PRZESTĘPSTWAMI PRZECIWKO WOLNOŚCI SEKSUALNEJ (streszczenie rozprawy doktorskiej)

Tematyka przestępstw przeciwko wolności seksualnej jest od wielu lat przedmiotem debaty akademickiej i społecznej. Skupia się na skuteczności ścigania sprawców tego typu czynów zabronionych oraz na konsekwencjach psychicznych, jakie powodują one u ofiar. Sytuacja procesowa pokrzywdzonych znacznie rzadziej bywa przedmiotem zainteresowania. Wyjątkiem w tym zakresie jest kwestia trybu ścigania przedmiotowego rodzaju przestępstw. W rzeczywistości jednak wskazana problematyka jest znacznie szersza i właśnie w takim ujęciu stała się przedmiotem omawianej rozprawy doktorskiej.

Celem przedmiotowej dysertacji było dokonanie oceny regulacji prawnych, które kształtują sytuację procesową pokrzywdzonych przestępstwami przeciwko wolności seksualnej oraz bezpośrednio z nią związaną sytuację procesową podejrzanych lub oskarżonych o popełnienie tego typu czynów zabronionych. Chcąc osiągnąć jego realizację, posłużono się następującymi metodami badawczymi: analizą tekstów naukowych odnoszących się do dziedzin pozaprawnych (m.in. psychologia, psychiatria, socjologia), metodą formalno-dogmatyczną (wzięto pod uwagę zarówno obowiązujące jak i uchylone przepisy prawa), analizą orzecznictwa sądowego (Sądu Najwyższego, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz sądów powszechnych), a także analizą piśmiennictwa z zakresu nauk prawnych.

Przedmiotowa dysertacja składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów oraz wniosków. W rozdziale pierwszym przeprowadzona została prawno-kryminologiczna analiza przestępstw znajdujących się w rozdziale XXV Kodeksu karnego. Istotne dla zakresu niniejszej pracy było zwłaszcza wskazanie, w przypadku których przestępstw dobrem chronionym jest właśnie wolność seksualna.

W rozdziale drugim omówiono sytuację psychiczną pokrzywdzonego, biorąc w szczególności pod uwagę stan psychicznym, w jakim się znajduje w wyniku czynu. Wskazano, że ma to znaczenie nie tylko na zdolność do funkcjonowania pokrzywdzonego

w procesie karnym, ale również dla oceny społecznej szkodliwości omawianego rodzaju przestępstw oraz oceny motywacji sprawcy.

W rozdziale trzecim przedstawiono problematykę konstytucyjnych gwarancji, które mają znaczenie dla ukształtowania norm regulujących sytuację uczestników procesu karnego (wzięto pod uwagę gwarancje z: art. 30, art. 31 ust. 1, art. 40, art. 42 ust. 2 i 3, art. 45 oraz art. 47 Konstytucji), w tym także możliwość ich ograniczenia zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Wymienione gwarancje rozpatrywano w następujących kontekstach: naruszenia dobra prawnego w wyniku przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, wpływu gwarancji konstytucyjnej na sytuację procesową osób pokrzywdzonych przestępstwami przeciwko wolności seksualnej oraz podejrzanych lub oskarżonych o ich popełnienie, trybu ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej, obowiązku aktywnego uczestnictwa w procesie osoby pokrzywdzonej przestępstwem przeciwko wolności seksualnej, szczególnego trybu przesłuchania pokrzywdzonych przestępstwami przeciwko wolności seksualnej oraz rozszerzenia hipotezy art. 240 § 1 k.k. o niektóre przestępstwa przeciwko wolności seksualnej.

W rozdziale czwartym omówiono gwarancje procesowe, które wynikają z wiążących Rzeczpospolitą Polskę umów prawa międzynarodowego (wzięto pod uwagę postanowienia MPPOiP, EKPCz oraz tzw. Konwencji CAHVIO).

W rozdziale piątym dokonano analizy sytuacji procesowej pokrzywdzonego przestępstwem przeciwko wolności seksualnej oraz podejrzanego lub oskarżonego o popełnienie tego typu przestępstwa. Biorąc pod uwagę, jakie role może pełnić pokrzywdzony w postępowaniu karnym (świadek, strona postępowania przygotowawczego, niedziałający jako strona uczestnik postępowania jurysdykcyjnego oraz oskarżyciel posiłkowy ubocznego i subsydiarny w postępowaniu jurysdykcyjnym), rozważono przysługujące mu procesowe prawa i obowiązki (wzięto pod uwagę m.in. kwestie: terminowego składania oświadczeń o istotnym znaczeniu procesowym, obowiązku składania zeznań, dostępu do pomocy prawnej oraz wyłączenia jawności postępowania). Odnośnie do podejrzanego lub oskarżonego zwrócono uwagę na zagadnienie szczególnego trybu przesłuchania pokrzywdzonego (w szczególności w kontekście: postulatu jednokrotności takiej czynności procesowej, braku możliwości wzięcia w niej udziału przez podejrzanego lub oskarżonego, braku gwarancji udziału w niej obrońcy oraz braku gwarancji powtórzenia takiej czynności, gdy z obiektywnych przyczyn obrońca nie miał możliwości w niej uczestniczyć). Wreszcie, w omawianym rozdziale omówiono różne koncepcje modyfikacji obowiązujących przepisów i przedstawiono postulaty *de lege ferenda*.

W rozdziale szóstym przedstawiono problematykę trybu ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej. Omówiono w nim istotę wnioskowego trybu ścigania, a także kształt przepisów sprzed wejścia w życie nowelizacji, w wyniku której doszło do jego uchylenia. Zaprezentowano argumenty przemawiające za utrzymaniem wnioskowego trybu ścigania niektórych przestępstw przeciwko wolności seksualnej oraz przeciwko omawianej instytucji procesowej. Przeanalizowano również propozycję zachowania wnioskowego trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia w typie podstawowym. Wreszcie, zaprezentowano skutki uchylenia art. 205 k.k., dokonano oceny takiej zmiany i przedstawiono dodatkową argumentację na rzecz wskazanych już we wcześniejszym rozdziale postulatów *de lege ferenda*.

W rozdziale siódmym poddano analizie kwestię obowiązku denuncjacji niektórych przestępstw przeciwko wolności seksualnej w kontekście niedawnej modyfikacji art. 240 § 1 k.k. Rozważono jak wskazane zmiany wpłynęły na sytuację pokrzywdzonego przestępstwem przeciwko wolności seksualnej, omawiając również propozycje modyfikacji obecnie obowiązującego stanu prawnego, które mogłyby ją poprawić.

Rozprawa doktorska została zakończona przedstawieniem wniosków wynikłych z przeprowadzonych rozważań, w tym postulatów *de lege ferenda*. Wskazano, że pokrzywdzonemu należy zapewnić: możliwość skorzystania z pełnomocnika na etapie postępowania jurysdykcyjnego (niezależnie od tego, czy jest stroną postępowania), prawo do złożenia wiążącego sąd wniosku o wyłączenie jawności rozprawy oraz prawo do odmowy składania zeznań. Biorąc pod uwagę sytuację podejrzanego lub oskarżonego, przedstawiono następujące postulaty: przyznanie mu prawa do złożenia wiążącego sąd wniosku o ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego, gdy w pierwszej takiej czynności nie brał udziału on sam lub jego obrońca oraz wprowadzenia zasady, zgodnie z którą pierwsze przesłuchanie pokrzywdzonego odbywałoby się w trybie art. 177 § 1a k.p.k. Odnosząc się do kwestii trybu ścigania stwierdzono, że to nie samo uchylenie art. 205 k.k. stanowi realny problem, ale całokształt regulacji kształtujących sytuację pokrzywdzonego, w tym zwłaszcza obowiązek składania przez niego zeznań. Wreszcie, podniesiono postulat wyłączenia odpowiedzialności karnej pokrzywdzonego za podżeganie do popełnienia przestępstwa z art. 240 § 1 k.k. oraz wyłączenia jej również wobec osoby najbliższej, gdy źródłem wiarygodnej informacji o czynach z art. 197 § 3 i 4 k.k. była sama ofiara.